

Merre tartunk 2020-21-ben?

Gondolatok a pandémia kapcsán

2020-nak azzal a várakozással vágtunk neki, hogy a világ fejlődését hosszú távra meghatározó események ideje lesz. Valóban az lett, de nem egészen úgy, ahogy gondoltuk. Arra készültünk, hogy markáns döntések fognak születni a klímaváltozással foglalkozó Párizsi Megállapodás céljainak megvalósítására, és megszületnek a 2020 utáni globális biodiverzitási keretre vonatkozó megállapodások. 2020 anélkül vált mérföldkövé, hogy ezek a megállapodások megszülettek volna, sőt még a velük foglalkozó csúcstalálkozókat sem tarthattuk meg, mert lett helyette valami más, ami alapvetően megváltoztatta a természet-ről és a fenntartható jövőről való gondolkodásunkat. De vajon tényleg megváltoztatta?

Jó egy évszázada volt utoljára, hogy az emberiségnek egy világjárvánnyal kellett szembenéznie, és bár a mostani, melynek még koránt sincs vége, eddig egy nagyságrenddel kevesebb áldozatot követelt, mint 20. századi elődje, a gazdasági életet, és egyáltalán az életet teljesen felforgatta.

Bár a Covid19 forrásával kapcsolatban még számos kérdés tisztázásra vár, állati eredete kezdetektől fogva vélelmezett, és ehhez kapcsolódóan azonnal megfogalmazódtak a természetes élőhelyek beszűkülésével, az élővilág és az ember erősödő konfliktusával, így az állati betegségek emberre való „átugrásával” kapcsolatos aggodalmak is.

A járvány miatt szükségessé váló korlátozások nagyban visszavetették a gazdaság működését, s paradox módon ez nagyobb hatással lett a környezet állapotának javulására, mint hosszú évek erőfeszítései. Sorra jelentek meg a tudósítások arról, hogyan tért vissza a természet az ember által kottázott életterekbe: újsághír lett, hogy Velence lagúnáiban kristálytiszta a víz, más városokban újra madarakat lehetett látni, megint más városokban meg egyáltalán újra lehetett látni.

A közeljövőre vonatkozó előrejelzésekben és a politikai retorikában nagy szerep jutott az egyébként a múltban is többször, többféle összefüggésben használt „building back better”, azaz az újjáépítés és jobbá tétel, valamint a „new normal”, azaz egy új értékrenden alapuló „normális” életforma fogalmaknak. Mindkettő arra utal, hogy egy egészségügyi probléma nyilvánvalóvá tette a jelenlegi fejlődési pálya problémáit és helytelen irányát, és hogy a járvány szinte tálcán kínál egy lehetőséget egy jelentős kiigazításra, vagy egyenesen irányváltásra.

¹ A természetből átvett és természeti folyamatokra alapozott eljárások gyűjtőneve, melyekkel olyan társadalmi-gazdasági problémákat akarunk kezelni, mint a klímaváltozás, vízhiány, élelmezésbiztonság, humán egészség vagy katasztrófakezelés.

² Nationally determined contributions: olyan önként vállalt intézkedések, amelyekkel az egyes országok hozzá kívánnak járulni az egyébként jogilag kötelező erejű klímacélok megvalósításához.

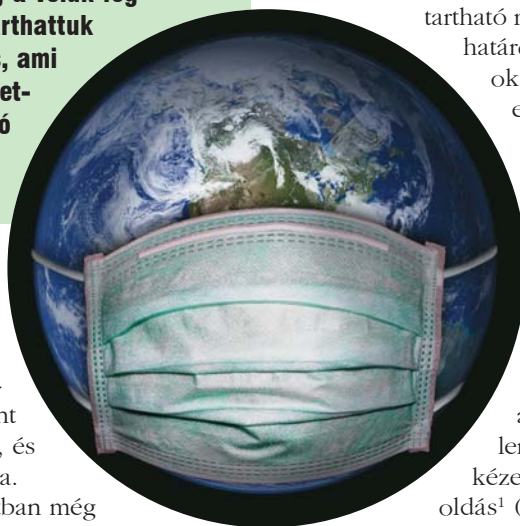
³ Itt elsősorban a fűrészelt gerendákra kell gondolni.

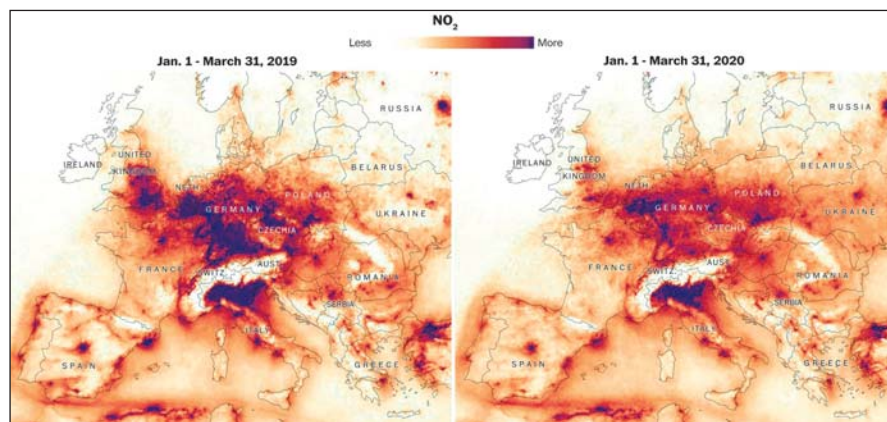
Bár a nagy megállapodásokat el kellett halasztani, számos kísérlet történt arra, hogy jobban megértsük azokat a kihívásokat, amiket a járvány támasztott. 2020 júniusában a FAO Erdészeti Bizottságának ülése helyett egy többnapos online fórum került megrendezésre az erdészetre gyakorolt hatások áttekintésére.

A fórum megállapításai közül célszerű kiemelni azt, hogy egészséges környezet nélkül nem lehet se egészséges társadalomról, se fejlődésről beszélni, ezért helyre kell állítani az ember és a természet viszonyát. Az erdők és a fenntartható módon működő erdészeti szektor meghatározó eleme kell hogy legyen a járvány okozta válságból való kilábalásnak és egy körkörös, zöld(ebb) gazdaság kialakításának.

Az Erdészeti Bizottság ülése végül októberben került megrendezésre, de akkor is virtuális formában és a programban magától értetődően nagy helyet foglaltak el a járvány okozta hatások. Részben a júniusi fórum megállapításaihoz is csatlakozva hívta fel a Bizottság a tagállamokat arra, hogy emeljék a klímaváltozás elleni harcban az erdők, mint az egyik legkézenfekvőbb, természetre alapozott megoldás¹ (nature-based solution) szerepét. Erre nagyszerű alkalmat teremtenek a Párizsi Egyezmény keretében készülő „nemzeti hozzájárulások”², amelyekben emelni lehet és kell az erdő és a fa mint természetbarát nyersanyag hozzájárulását a klímaváltozás mérsékléséhez és az ahhoz való alkalmazkodáshoz. A Bizottság szerint szükséges továbbá az alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaság megteremtése, az erdők fogyásának és degradációjának megállítása, valamint az erdőterületek bővítése és a fenntartható gazdálkodás erősítése.

Természetes egyébként, hogy a járvány nagyon különbözően érintette az egyes országokban az erdőket és az erdészetet, és legfőképpen a belőlük élő embereket. Ahol az erdészetet alapvető gazdasági ágazatnak minősítették és így

2020 elején csökkent az NO_2 légszennyezettség Európában a kijárási korlátozások következtében (Forrás: Sentinel SP5 Satelit/Descartes Labs)

mentesült a korlátozások egy része alól, a negatív hatás kisebb lett, de a termelési láncok átmeneti megszakadása mindenképpen gondot okozott.

A fa és az erdei termékek iránti kereslet alapvetően csökkent, és amíg a hagyományos termékek általában szenvedői a járványnak, addig hatalmas felfutás mutatkozott a csomagolóanyagok, elsősorban a kartondobozok, valamint a higiéniai termékek és egyéni védőeszközök területén. Egyes esetekben a zavarok meglepő hatásokat is produkáltak: az USA-ban például az alacsony hitelkamatok, bizonyos demográfiai tényezők, valamint az alacsonyabb népsűrűségű és olcsóbb területek felé irányuló belső migráció miatt erős az építkezési kedv, ami az ellátási zavarokkal párosulva az épületfa³ árát soha nem látott magasságba emelte, tavaly november óta 74% növekedést produkálva.

Világviszonylatban jellemző, hogy a gazdasági aktivitás csökkent a fehér gazdaságban, ugyanakkor a fokozódó megélhetési problémák, összekapcsolva a jövedelem nélkül maradó lakosság vidékre áramlásával általában is megnövelték a természeti erőforrások illegális és túlzott mértékű felhasználását, erdők esetében az illegális fakitermelést és földhasználatváltást.

A fizetési láncok akadozása vagy megszakadása elsősorban az alacsony tőketartalékkal rendelkező kisgazdálkodókat sújtotta, ahol már a bevételek késése is jelentős fennakadásokat okozott vagy egyenesen végzetes volt, tovább növelve ezzel a megélhetési gondokkal küszködők számát. Ugyanakkor a gazdaságilag fejlett országokban a turizmus egyéb lehetőségek híján a természetes területeket vette célba és ezzel olyan terhelés érte az erdőket, amire korábban nem volt példa.

Mindezek példák arra, hogy az erdők sokkal nagyobb szerepet játszanak a társadalmi-gazdasági folyamatokban, mint amilyen mértékig rosszul megválasztott mutatóink azt leírják, viszont a gazdaságban beálló zavar azonnal nyilvánvalóvá teszi.

Ezért tehát világos, hogy a kilábalási programokban az erdőknek markánsan meg kell jelenni, nemcsak mint faanyagforrás, megélhetési és munkalehetőség, hanem mint nélkülözhetetlen szolgáltatások forrása. Ezeket pedig elkerülhetetlen megfelelő értéken számba venni, mert a gazdaságnak sokkal szervezettebb részei, mint ahogy azt általában hinni szeretnénk, viszont a megfelelő mutatók nélkül nem látszanak.

A nem kimondottan zöld érdekvédő szervezetként nyilvántartott Világgazdasági Fórum (VGF) tavaly indította el a Nagy Újraindítás (Great Reset) gondolatát, amely a gazda-

ság alapvető reformját szorgalmazná. Új, természeti gazdaságnak nevezett irányzattal foglalkozó tanulmányaikban arra hívták fel a figyelmet, hogy a világ GDP-jének fele, 44 ezer milliárd USD függ valamilyen mértékben a természetes ökoszisztémáktól, és három nagy társadalmi-gazdasági rendszer, a) az élelmiszer-, föld- és óceánhasználat, b) az infrastruktúra és az épített környezet, valamint c) az energia- és nyersanyag-kiaknázás felelősek a veszélyeztetett vagy közel veszélyeztetett fajok 80%-áért, és így veszélyeztetik egyúttal ezt a 50%-nyi GDP-t is.

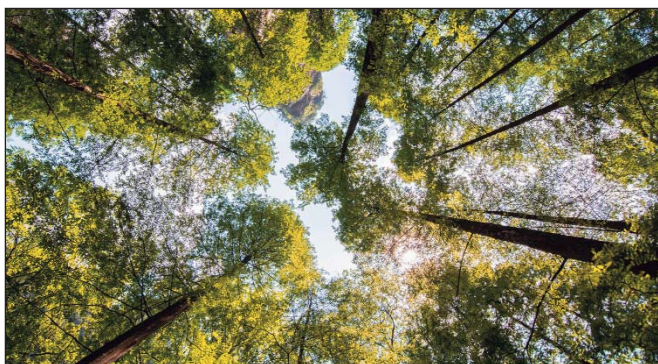
Az erdőket is tartalmazó a) rendszer 10 ezer milliárd USD-ral (12%) járul hozzá a globális GDP-hez és a foglalkoztatás 40%-át adja, de egyúttal káros hatással van a veszélyeztetett és közel veszélyeztetett fajok 72%-ára.

Túl azon, hogy az egész szektor rendkívül érzékeny a klímaváltozásra, az élelmiszere és egészségre gyakorolt felemás hatásai miatt a szektor által okozott rejtett költségeket 12 ezer milliárd USD-ra becsülik (más műhelyek néhány éve még alacsonyabb, 8–9 ezer milliárd körüli értékkel számoltak), tehát többre, mint amennyi értéket előállítani képes. Nyilván ez azért nem szembetűnő, mert a bevétel és a költség eltérő helyen jelentkezik, és amíg a bevétel nagyon konkrét, addig a költségek fedezője konkrétan „senki”, azaz „mindenki”. (Ugye, ismerős probléma: szinte semmi különbség a világgazdaság és az egyes gazdálkodó esetében.)

A VGF szerint a változáshoz meg kellene állítani a szektorban folyó tevékenységek ökológiai lábnyomának folya-

Átrium a University of Montana Erdészeti Karán (Fotó: Csóka Péter)

matos növekedését, mert az fenntarthatatlan, sőt az ökoszisztémák helyreállítása irányába kellene elmozdulni.

Ez az erdők esetében azt jelenti, hogy a mezőgazdaság erdők terhére történő növekedésének véget kell vetni, a termékláncok esetén biztosítani kell a „nulla erdőcsökkenés” elvét (azaz a termelési és termékláncnak nem lehet egyetlen olyan eleme sem, amely az erdők csökkenését okozná), az erdőgazdálkodásban pedig a fenntarthatóságot kell érvényesíteni.

Természetesen ez nem valósulhat meg anélkül, hogy az összes, rossz irányba ható pénzügyi eszközt megszüntetnénk és az alapvetően pazarló fogyasztási trendeket kiiktatnánk, legyen szó élelmiszerről vagy bármely más termékről. Tehát nem kevesebbről van szó, mint a gazdaság átalakításáról és életformaváltásról, melynek mélysége természetesen attól függ, hogy mekkora a távolság a jelenlegi és a kívánatos között. Mikor lehetne ilyesmit könnyebben megtenni, mint amikor kényszerből bár, de a megszokott és kellemes, de alapvetően káros gyakorlat úgyszólván feladásra került?

Az ökoszisztémák helyreállításának gondolata persze nem a VGF-től ered, erről 2019-ben, az erre vonatkozó ENSZ-határozat elfogadásakor már jelent meg tájékoztatás a Lapokban,⁴ most azonban az ad aktualitást a témának, hogy idén júniusban a Környezetvédelmi Világnapon indul az Ökoszisztéma Helyreállítás Évtizede.

Az erdők ügye mellett szemmel láthatóan nagyon elkötelezett ENSZ-főtítkárra, *Antonio Guterres* tavaly decemberi beszédében úgy fogalmazott, hogy „az Évtized felhívás mindazokhoz akik gyakorlati és kézzelfogható módon akarnak tenni a biodiverzitásért és a klímaváltozás ellen. [...] Az erdőirtás drasztikus csökkentése és az erdők és más ökoszisztémák szisztematikus helyreállítása a klímaváltozás megállítására rendelkezésre álló legnagyobb, természetre alapozott eszközünk.”

A FAO és a UNEP által az Évtized program céljainak elérésére kidolgozott Stratégia szerint a helyreállítás számos formát ölthet, a mezőgazdasági talajok szénttartalmának növelésétől kezdve a túlhalászott vizes élőhelyek halállományának gazdagításán, a szennyezett területek megtisztításán, ökológia folyamatok megőrzésén át az erdőterületek helyreállításáig.

Erdők vonatkozásában az Évtized program egyúttal a 2011-ben elfogadott ún. Bonni Kihívás⁵ megvalósításának fontos eszköze is. Jelentős eredmény, hogy 2020-szal bezárólag 210 millió hektárra született felajánlás 69 nemzeti vagy

az alatti kormány, valamint 5 egyesület részéről, így ez a valaha volt legnagyobb erdőterület-rehabilitációs program.

Fontos megemlíteni, hogy a Stratégia a megvalósítást veszélyeztető tényezőként jelöli meg, hogy az emberek nem látják/láthatják az ökoszisztémák degradációjának a mindennapi életre gyakorolt hatásait, a degradáció valós, de rejtett költségeit, valamint azt, hogy a helyreállítás milyen hasznokkal járna.

Ennek egyenes következménye a második lehetséges veszély, hogy nem elég nagy a társadalmi nyomás a döntéshozókban az állami és magánszektorban, hogy az ökoszisztéma-helyreállítás hosszú távú programjaiba fektessenek rövidebb távú, de égető problémák elhárítása helyett. Hiába tehát a legjobb befektetési alapkezelőket megszágyonyító számított hozamok, itt a rejtett költségek inverzével találjuk szembe magunkat: ahogy a „mindenki” költsége nem igazán riaszt senkit, ugyanúgy nem elég erős motiváció a „mindenki” haszna sem. Ez persze érthető, mert az egyén megélhetésének költségei mindig konkrétak, azokat nem lehet a társadalmi hasznokból vagy megtakarításokból kiegyenlíteni.

Érdekes látni, hogy akár a természet oldaláról, akár a gazdaság oldaláról indulunk, ugyanoda érkezünk, és a megoldás, bár kézenfekvő, mégsem egyszerű. Idén minden valószínűség szerint lesz klímakonferencia és biodiverzitási megállapodás is, de a nagy kérdés az, hogy a világválság ad-e kellő erőt a szükséges volumenű változások beindításához, nemcsak nemzetközi megállapodásokban, hanem az élet minden területén.

Kérdés, hogy van-e, lesz-e politikai bátorság és társadalmi támogatottság, vagy a járvány elhúzódása csak az iránti vágyunkat növeli, hogy végül visszatérhessünk a „normális kerékvágásba”, amiről pedig mélyebben belegondolva mindenki láthatja, hogy nem volt igazán „normális”.

Kár lenne kiengedni a kezünk közül egy ilyen lehetőséget, éppen most, amikor már kezdünk megbarátkozni a gondolattal, hogy egy fenntarthatóbb jövő szempontjából nem feltétlenül baj, ha mondjuk több biciklibelső fogy, mint repülőgépek.

Csóka Péter, FAO

A XV. Erdészeti Világkongresszus Társ-Főtítkára

Fotók: UN, Shutterstock, Dreamstime, Flickr

⁴ *Erdészeti Lapok*, CLIV. évf. 4. szám (2019. április).

⁵ Világszerte 350 ezer hektár degradálódott terület rehabilitációja 2030-ig.